

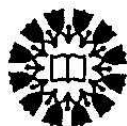
۱۵۹۶۹۱۰

آیین بودا

ملیحه معلم

تهران

۱۳۹۶

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)

پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

- سرشناسه: معلم، ملیحه، ۱۳۴۱-
عنوان و نام پدیدآور: آیین بودا / ملیحه معلم.
مشخصات نشر: تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)،
پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری: هشت، ۱۸۸ ص.: مصور.
فروست: «سمت»: ۲۱۴۷. الهیات (ادیان و عرفان)، ۲۸.
شابک: ۳-۰۵۴۲-۰۲-۶۰۰-۹۷۸-۱۰۰۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: پشت جلد به انگلیسی:
یادداشت: کتابنامه.
نمایه:
موضوع: بودا، ۵۶۳-؟۴۸۳ ق.م. Gautama Buddha
موضوع: بودا، ۵۶۳-؟۴۸۳ ق.م. — تعالیم، Gautama Buddha – Teachings
موضوع: بودیسم Buddhism
موضوع: بودیسم، عقاید، Buddhism -- Doctrines
موضوع: بودیسم — ایران، Buddhism -- Iran
شناسه افزوده: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)،
پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی.
The Organization for Researching and Compiling University Textbooks in the
Humanities (SAMT), Institute for Research and Development in the Humanities.
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶ BQ ۴۲۲
رده‌بندی دیویی: ۲۹۴/۳
شماره کتابشناسی ملی: ۵۰۸۷۳۲۴

سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت)

پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی

آیین بودا

ملیحه معلم (استادیار پژوهشکده تحقیق و توسعه علوم انسانی (سمت))

چاپ اول: زمستان ۱۳۹۶

تعداد: ۵۰۰

حروفچینی، لیتوگرافی، چاپ و صحافی: سمت

قیمت: ۱۰۰۰۰۰ ریال. در این نوبت چاپ قیمت مذکور ثابت است و فروشندگان و عوامل

توزیع مجاز به تغییر آن نیستند.

نشانی ساختمان مرکزی: تهران، بزرگراه جلال آل احمد، غرب پل یادگار امام (ره)،

بوته‌روی پمپ گاز، کد پستی ۱۶۶۳۶، تلفن ۲-۴۴۲۴۶۲۵۰.

www.samt.ac.ir

info@samt.ac.ir

@sazman_samt

هر شخص حقیقی یا حقوقی که تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه ناشر، نشر یا پخش یا عرضه یا تکثیر یا تجدید چاپ نماید، مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	پیشگفتار
۵	فصل اول: شاع و احوال اجتماعی عصر بودا
۵	نظام مبعقات هند
۹	مراسم پیچیده قربان
۱۱	جریان‌های مختلف فکری
۱۲	معاصران برجسته بودا
۱۶	خلاصه فصل
۱۹	فصل دوم: تاریخ زندگی بودا
۱۹	محیط تاریخی
۱۹	ایل و نژاد شاکیه
۲۰	تولد بودا
۲۳	نام‌ها و القاب بودا
۲۳	بودا
۲۴	شاکیه مونی
۲۵	سیدارته
۲۶	چکره ورتین
۲۶	تناگته
۲۷	تفاوت دیدگاه محققان در خصوص بودا
۲۹	تن شکوهمند بودا
۳۱	خانواده بودا
۳۱	سال‌های آغازین زندگی بودا
۳۲	تحول درونی بودا
۳۲	چهارمنظره

۳۴	دوران ریاضت
۳۵	بودا شدن و اعلام آن
۳۷	موعظه در باغ غزالان
۳۸	راه میانه
۴۰	سیر و سفر بودا
۴۰	پایان حیات بودا
۴۳	خلاصه فصل
۴۵	فصل سوم: شورا‌های بودایی
۴۵	اولین شورا
۴۷	دومین شورا
۴۷	سومین شورا
۴۸	چهارمین شورا
۴۹	سایر شوراها
۴۹	خلاصه فصل
۵۱	فصل چهارم: گسترش آیین بودا
۵۱	آیین بودا در هند
۵۸	تجدید حیات معاصر
۵۹	آیین بودا در کشورهای شمالی
۵۹	آسیای مرکزی و چین
۶۱	کره
۶۲	ژاپن
۶۴	تبت (مرکزی) و لاداک
۶۶	نیپال
۶۷	آیین بودا در کشورهای جنوبی
۶۷	سیلان
۶۸	برمه
۶۹	سیام (تایلند)
۶۹	کامبوج
۷۰	ویتنام
۷۰	خلاصه فصل

۷۳	فصل پنجم: اصول و مبانی آیین بودا
۷۵	راه میانه
۷۶	سه نشانه هستی یا تری لکشته
۷۶	ناپایداری یا انیچه
۷۷	عدم وجود نفس یا آنته
۸۰	چهار حقیقت جلیل
۸۱	نخستین حقیقت جلیل: زندگی سراسر رنج است
۸۵	دومین حقیقت جلیل: علت رنج
۹۳	سومین حقیقت جلیل: توقف رنج
۹۴	چهارمین حقیقت جلیل: راه رهایی از رنج
۹۵	راه هشت گانه نیکو (آشتکیکه مارگه)
۹۸	تری رتنه یا سه حصار یا سه گوهر
۹۸	سه سطح معنایی بودا
۹۹	سه کالبد یا تری کایه
۱۰۰	نیرمانه کایه
۱۰۰	سمبوگه کایه
۱۰۱	درمه کایه
۱۰۲	مهم ترین مکتب های فلسفی
۱۰۳	مادیمیکه
۱۰۵	یوگاچاره
۱۰۶	سوترانتیکه
۱۰۷	ویاشیکه
۱۰۸	نیروانه: خاستگاه و ریشه شناسی
۱۱۳	بودیستوه
۱۲۰	سنگه
۱۲۳	خلاصه فصل
۱۲۵	فصل ششم: مکتب ها و فرقه های بودایی
۱۲۵	مکتب ها و فرقه های بودایی
۱۲۷	سه سنت بزرگ

۱۲۷	تیره‌واده (هینه یانه): آیین بودای جنوبی
۱۳۰	مهایانه: آیین بودای شرقی
۱۳۳	وَجْرَه یانه / تَنْتَرَه یانه: آیین بودای شمالی
۱۳۵	یک گردونه
۱۳۷	فرقه‌های بودایی در چین و ژاپن
۱۴۲	فرقه‌های تبتی
۱۴۳	خلاصه فصل
۱۴۵	فصل هفت: آثار و متون بودایی
۱۴۵	تکبیه بر است شفاهی
۱۴۷	سنت مکتوب
۱۴۸	تری پیتکه (، ، سبد)
۱۴۹	۱. وینه پیتکه
۱۵۱	۲. سوثره پیتکه
۱۵۳	۳. آبی دمه پیتکه (تفسیر آیین)
۱۵۷	آثار دیگر
۱۵۸	متون تَنْتَری
۱۵۹	فصل هشتم: تعلیم و تربیت و آداب و رسوم بودایی
۱۶۱	آداب و رسوم بودایی
۱۶۷	فصل نهم: آیین بودا در ایران
۱۶۷	سابقه آیین بودا در ایران
۱۶۹	تأثیر ایران بر آیین بودا
۱۷۰	تأثیر آیین بودا بر ایران
۱۷۱	بازتاب آیین بودا در آثار اسلامی و ایرانی
۱۷۲	داستان بلوهر و بوذاسف
۱۷۶	نسخه‌های ایرانی و اسلامی بلوهر و بوذاسف
۱۷۹	خلاصه فصل
۱۸۰	فهرست منابع
۱۸۳	فهرست اعلام

پیشگفتار

بررسی و شناخت ادیان و آیین‌های گوناگون از زمینه‌هایی است که در شئون زندگی فردی و اجتماعی انسان‌ها تأثیر بسیار دارد. ایجاد ارتباط فرهنگی و مبادلات و تعاملات اجتماعی در گروه‌شناخت و برخورد صحیح با مسائل و موضوعاتی است که جنبه‌های اعتقادی شخص را می‌سازد. ره‌سرد انسان به جهان و خویشتن و تفسیر و تبیین وی از آن عمدتاً به بن‌مایه‌های ارزشی و دینی وی رمی‌گردد. از این رو، شناخت صحیح ادیان مختلف و معرفی درست آن‌ها از وظایف و تکالیف دانش‌پژوهان و محققان در این زمینه است.

اگر ادیان را به سه گروه ابراهیمی و غیر ابراهیمی تقسیم کنیم، یعنی ادیانی که مستقیماً با وحی ارتباط دارند و از سرچشمه الهامات الهی برخوردارند و در مقابل ادیانی که برای آن‌ها ارتباط با وحی ثابت نشده است، در ادیان ابراهیمی از جمله اسلام، مسیحیت و یهودیت تحقیقات متقن و آثار تألیسی و ترجمه‌ای به زبان فارسی به مراتب بیشتر از ادیان غیر ابراهیمی است. در خصوص ادیان گروه دوم همچون آیین بودا یا آیین هندو و نیز ادیان مرسوم در خاور دور چون آیین تائو و سینتو که سسی‌های مطالعاتی خاصی در دانشگاه‌های ما بوده است و نه محققانی که مستقیماً در این ادیان به بحث و نظر پردازند. در واقع، این زمینه‌ها هنوز هم برای ما بکر و ناشناخته‌اند و به جز آثار ترجمه‌شده چندان منابعی به فارسی در دسترس نیست؛ البته بگذریم از چند تحقیق خاص مانند تحقیق *ماللهند* ابوریحان بیرونی یا *الملل و النحل* شهرستانی که هر دو به زبان عربی به دست ما رسیده‌اند. بهترین منابع تحقیقی ما در این زمینه به شمار می‌روند.

دیگر آنکه، با گذشت تقریباً نیم قرن از تأسیس رشته ادیان و عرفان در دانشگاه‌های ما، در کنار مسائل و مشکلاتی که در خصوص سرفصل‌های این رشته همواره وجود داشته، کمبود منابع و مآخذ درسی امر دیگری است که کمتر بدان پرداخته شده است. وجود کتاب‌های تخصصی و درسی به ویژه در زمینه معرفی ادیان که دانشجو بتواند با مطالعه آن به نمایی جامع و کلی در خصوص آن دین یا آیین دست یابد از ضروریات

است. با گسترش کمی این رشته در سطح دانشگاه‌ها اعم از دولتی، آزاد و پیام نور در شهرهای مختلف و عدم حضور استادان کافی، خلأ متون درسی مناسب و ضرورت وجودی آن‌ها بیشتر احساس می‌شود. ذکر این مقدمات تا حدودی از باب آن است تا توجهی باشد بر جسارت نگارنده در مبادرت به نگاشتن این کتاب و بیشتر باید گفت در سنامه‌ای در آیین بودا.

آنچه با عنوان این کتاب عرضه می‌شود، فراهم آمده بر اساس مجموعه‌ای از کتاب‌ها و مقاله‌ها به زبان انگلیسی و فارسی است که در حکم مقدمه‌ای است برای آشنایی با مباحث مربوط به این دین. عمده‌ترین آثار مورد استفاده به زبان انگلیسی عبارت‌اند از کتاب *2500 years of Buddhism* اثر بایست، *Buddha and the gospel of buddhism* نوشته کومارا سوامی، *Buddhism in the modern world* ویراسته دیوید مک ماهان، *Living Buddhism* و مقالات مربوط به آیین بودا از دائرة المعارف دین ویراسته الیاده و برخی آثار دیگر که منویر آن‌ها در پایان کتاب قید شده است. البته، هیچ یک از مطالب این منابع به صورت منظم نیامده بلکه پس از تلفیق با سایر مطالب عرضه شده است. همچنین، تقریباً از تمام آثار مربوط به آیین بودا به زبان فارسی، که در قالب کتاب و مقاله و عمدتاً به صورت ترجمه شده، نیز استفاده شده است. در واقع، مجموعه اطلاعات برگرفته از منابع پایانی کتاب دس مایه‌ای است برای چینی‌شنی جدید و هدفمند در معرفی آیین بودا. هدف از تلفیق و چینش باید فراهم ساختن نمایی کلی از این آیین در ذهن دانشجوست؛ از تاریخچه پیدایش آن، بیان احوال بانی آن و عقاید و آراء و گسترش و تغییرات و تحولات آن در طول ایام.

اما، در خصوص ساختار کتاب، کوشش شده آنچه معمولاً در شناسایی دین و آیین‌ها مد نظر است رعایت گردد؛ یعنی بیان سابقه‌ای از محیط پیدایش و شرایط اجتماعی و فرهنگی که زمینه‌ساز ظهور آن می‌گردد که در این کتاب، فصل اول با عنوان اوضاع و احوال اجتماعی به این امر اختصاص یافته است. از توضیح برخی مطالب مانند سابقه آیین هندو و وضعیت ترکیبی سرزمین هند، با فرض آنکه دانشجو پیش‌تر واحد آیین هندو را گذرانده و با این مباحث آشناست، چشم‌پوشی شده است.

فصل دوم، شرحی است درباره حیات بودا و روحیات و تربیت وی و زمینه‌هایی که موجب تحول وی شد و نیز بررسی خود واژه بودا و سطوح مختلف معنایی آن. در فصل سوم با عنوان شوراها و بودایی نظم و انسجام آیین بودا و در پی آن رسمیت آن در هند بررسی شده است. اشاعه و گسترش آیین بودا عنوان فصل چهارم است. فصل پنجم شرح و

تفسیر عمده‌ترین عقاید و آراء آیین بوداست. موضوع فصل ششم بررسی مکتب‌های بودایی و آراء و افکار آنهاست. سیر پیدایش متون بودایی و مهم‌ترین این متون و آثار در فصل هفتم بررسی و معرفی می‌شود. فصل هشتم به تعلیم و تربیت و آداب و رسوم بودایی اختصاص دارد و فصل پایانی آیین بودا در ایران است. کلیه فصول بر اساس سرفصل مصوب این درس تنظیم شده است. فصل آخر اگرچه جزو سرفصل این درس نیست، به دلیل ارتباطی که آیین بودا با سرزمین ایران و به ویژه ایران قدیم داشته و نیز تأثیر و تأثراتی که به جا نهاده و یا بر آن نهاده شده است به مباحث کتاب افزوده شد. به هر حال، این فصل بیشتر حالت فرعی و جنبی دارد و شایسته است که دانشجویان اطلاعاتی در خصوص آن کسب کنند و در مقاطع تحصیلات تکمیلی بیشتر بدان بپردازند و در پایان‌نامه‌ها جای بیشتری را برای تحقیقات خود در این زمینه بدان اختصاص دهند.

همچنین، با توجه به ارزش مطالب نیز سعی شده است از برخی فناوری‌های آموزشی استفاده شود. مانند برخی تصاویر و نیز جدول و نمودار یا نگاره که عمدتاً حاوی اهم مطالب هر فصل است و در یادگیری مفاهیم آن فصل به دانشجوی کمک می‌کند. خلاصه فصل نیز در انتهای هر فصل قرار گرفته که جمع‌بندی و بازخوانی رئوس مطالبی است که دانشجوی باید مد نظر داشته باشد. با توجه به غرابت برخی از مفاهیم و اسامی و نیز نامأنوس بودن آن‌ها برای دانشجویان کارشناسی که تازه با درس آیین بودا برخورد می‌کنند، این روش‌ها در به خاطر سپردن و فهم مطالب تألیفی کارساز است.

در پایان، اظهار شکر و سپاس از لطف و مرحمت و بیادنی از عزیزانی که حقیر را رهین منت و محبت خود نمودند و با قبول زحمت مطالعه در نوشتن این اثر، نکات سازنده و ثمربخشی را متذکر شدند از واجبات است و نیز عذر و پوزش از عدم قید نام تک‌تک این بزرگواران.

و سپاسگزارم از استاد بزرگوار، دکتر حسین لاشی، که در فراهم ساختن این اثر از لطف بی دریغ و راهنمایی‌های ارزنده‌شان برخوردار بودم و نیز خانم معصومه اروانه و آقای عبدالرضا حسنی که زحمت ویرایش اثر را به عهده داشتند. قطعاً خاطرنشان کردن نقایص و کمبودهای این درسنامه موجب راهگشایی و سپاس نگارنده خواهد بود و بر غنا و اثربخشی آن در آینده خواهد افزود.